

עשרה בטבת - טוב לכעוס בעד חיינו

בעה"ת

משנ"ב תקמ"ט: וכל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון הדברים אלו נשוב להטיב כמו שנאמר והתרו את עונם ואת עון אבותם וגו' ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית כמש"כ באנשי נינוה וירא ד' את מעשיהם ואמר לא אלא את מעשיהם ואין התענית אלא הכנה לתשובה לכן אותם האנשים שכשהם מתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר ומ"מ אין לפטור את עצמו בתשובה בלבד כי ימים אלו הם מ"ע מדברי הנביאים להתענות בהם וכמו שכתבנו למעלה:

שו"ת חתם סופר אורח חיים ח"א סימן רח: והנה רמב"ם כתב רפ"ה מתענית, יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהי זה זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיו כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להטיב שנאמר והתרו את עונם ואת עון אבותם, עכ"ל. הנה גילה לנו מה שלא היינו מעלים על דעתנו, שהיינו חושבים שהתענית הללו אינם על דרך התשובה אלא על דרך האבל והצער ביום שאירע רע כמו השמחה ביום שאירע טובה... מ"מ הודיענו הרמב"ם דלא כן הוא, ועל פיו נהגו לומר וידוים וסליחות באותן הימים (חוץ מט"ב דאיקרי מועד) משום שנקבעו על התשובה, ומ"מ לא הודיענו נושאי כליו מנ"ל הא. ולכאורה היינו משום דא"כ מנ"ל לנביאים לחדש דבר שלא מצינו כיוצא בו בתורה, בשלמא לקבוע יום שמחה ביום טובה כגון חנוכה ופורים דאורייתא הוא מק"ו, משיעבוד לגאולה אומרים שירה בפסח ממיתה לחיים לא כ"ש, וק"ו דאורייתא הוא, אבל לקבוע אבל עולם על צער לא מצינו כיוצא בו, אלא ע"כ על התשובה הוקבעו כדכתיב והתרו את עונם, ותענית מסוגל לכפרה ותשובה ובוודאי אבוהו דכולהו ית"כ וצדקו דברי רמב"ם.

ראש השנה יח: תניא אר"ש ארבעה דברים היה ר"ע דורש, ואני אין דורש כמותו... צום העשירי זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנא' ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר. בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים... ואני איני אומר כן, אלא: צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנא' ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר, ועשו יום שמועה כיום שריפה. ונראין דברי מדבריו, שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והוא אומר על ראשון אחרון, ועל אחרון ראשון. אלא שהוא מונה לסדר חדשים, ואני מונה לסדר פירעניות. **ירושלמי תענית פרק ד דף סח:** תני רשב"י עקיבה רבי היה דורש... ואני אומר... אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגלילות על השמועה.

נחומא תזריע סימן יג: ועוד טובה גדולה עשה לה לאותה גולה, כיצד בטבת היו ראויין לגלות מירושלים, שכן הוא אומר בן אדם כתוב לך את שם היום [את עצם היום] הזה וגו'. מה עשה הקב"ה, אמר אם יוצאין עכשיו בצינה הן מתים, מה עשה להם המתין להם בקיץ והגלה אותם.

ספר אבודרהם סדר תפלת התעניות וחילוק יש ביניהם שארבעת הצומות הם נדחין לפעמים כשחלו בשבת, חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת, אבל הוא חל לפעמים ביום ששי ומתענין בו ביום, ואפילו היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחז' כד ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים ושאר הצומות אינן חלין לעולם ביום ששי.

תורת משה (ח"ט) דרוש לח' טבת: כתב באבודרהם, דאם אפשר הי' שחל להיות יו"ד טבת בשבת היו צריכים להתענות בשבת... ויש להבין הלא יו"ד טבת לא היה רק התחלת מצור על העיר ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה וק' הלא חמור חורבנה מסתמא מן התחלת המצור, ולמה ט"ב אין דוחה שבת? ונ"ל הדנה הטעם שקבעו תענית על מצור ההוא, הלא היתה ירושלים כמה פעמים במצור בימי פרעה נכה וכדומה, רק הטעם הוא דמה שהיתה העיר בטרדת המצור שתי שנים ומחצה, זה מחמת שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים, כמו כן ישבו ב"ד שלמעלה אלו מיימינים אלו משמאילים עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מתברתה, וכל דור שלא נבנה בהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, וזהו בכל פעם כשהגיע אותו יום של י' בטבת, שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור, יושבין ב"ד שלמעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה, וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו ואמו אין אנו מתענין בשבת אבל תענית חלום מותר להתענות, דבשביל עונג שיש לו שמכטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא, הילכך תענית ט"ב, דזהו רק על צרה שעברה לא דחו שבת, אבל תענית י' טבת זהו על בטול צרה העתידה עונג הוא, והיה דחי שבת.

ברכות ה: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו. **צו וזרות מא:** א"א לך לרחק את יצרך בלתי אם כשתשנאהו.

שם משמואל ר"ח טבת: בספר יצירה המליך אות ע' ברוגז וצר בהם גדי בעולם וטבת בשנה. ויש להקדים מאמר הזוה"ק אית רוגזא ואית רוגזא אית רוגזא דמתברכא מעילא ותתא ואית רוגזא דאתלטיא מעילא ותתא, עכ"ל. רוגזא דאתלטיא מבורא דהוא של עשו. והנה לפי סדר האר"י ז"ל שסדר החדשים על סדר הדגלים חודש טבת מיוחס לשכט דן, והוא מלשון דין. ונראה דמי שהוא דן את יצרו בזה מסלק מעליו כל הדינים כמו שאמרו במקום שיש דין אין דין, וכן בכל מקום שיש דין למטה אין דין למעלה, ומהפך מרוגזא דאתלטיא לרוגזא דמתברכא. ולדעתו זהו ענין חודש טבת דהוא מירחינ דעשו ושורים בו דינים ורוגזא, ובמה שאדם דן את יצרו נהפך לרוגזא דקדושה, כאמרם ז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר, ובזמן החורבן שלא הפכוהו שלט הרוגזא דאתלטיא ובעשירי בו סמך מלך בבל על ירושלים: וממוצא דבר שבחודש הזה צריך כל אדם שמירה יתירה מכעס ומרוגז דאתלטיא, וצריך שמירה שלא יתהפך ח"ו לצד הרע, אלא ישגיח היטב על כל מדותיו ועניניו שיהיו נוטים לצד הטוב, ואפי' איש שהוא נוטה רח"ל בטבעו לצד הרע נמי יש ביכולתו בחודש הזה להתהפך לטוב: ובנוהג שבועלם שהאדם מתמלא רוגז על איש העושקו או אפי' פוגע בכבודו, מכ"ש שצריך להתמלא רוגז על זה שבא לקפח את חיי עוה"ז וחיי עוה"ב. וכפי מסת הרוגז של האדם על גזלן זה בכחו להתגבר על שונאיו המקפחים אותו, וזה רוגזא דאיתברכא מעילא ותתא. אך גם רוגז זה צריך שמירה שלא תסתעף ממנו מדת רוגז פשוט שאינו מתברך מעילא ומתתא.

ישעיהו פרק כב (א) משא גיא חזיון מה לך אפוא פי עליית פלך לגמות: (יג) והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל קשור ושתות יין אכול ושתו פי קהר נמות: **בראשית פרק כה (לב) ניאמר עשו הנה אנכי הולך למות וקלמה זה לי בכרה:**

מגדל עזו ליעב"ץ: ונשלים המשל במדת הכעס להזכירה לטוב ולגלות שבחה תועלתה וצרכו הגדול בעיתם ובענינים הראויים, כמו שכתוב טוב כעס משחוק כי ברוע פנים ייטב לב, אמרו זרוק מרה בתלמידים. וצורבא מרבנן אורייתא מרתתא ליה, ואמרו אל תהיה מתוק פן יבלעוך, ואם דיגיל אדם השחוק והרכות יקל בעיני בני אדם ויפסדו ענינו ולא יהיו דבריו נשמעים.

רבנו יונה אבות: קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד. ענין הכעס ברוב הפעמים וברוב בני אדם הוא רעה רבה, כמו שנאמר, "איש אף יגרה מדון ובעל חמה רב פשע", ואמרו רז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז, כי היצר אומר לו, היום עשה כך ולמחר אומר לו, לך עבוד ע"ז, ועוד אמרו כל הכועס כל גופי עבירות תלויין בו. כי מתוך הכעס בא לעשות כל העבירות ואין תכלית לרעת המדה היא. אך לפעמים יש שכר גדול את המקנא וכועס על מחללי השם ועל עושי העבירות, כמו שמצינו בפנחס בקנאו את קנאת ה' והשיב את חמתו מעל בני ישראל. ופעמים אחרות שהכעס הוא מותר למקצת בני אדם וראוי להם לכעוס, כמו שארז"ל כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. שאין ראוי לתלמיד חכם למחול על כבודו מהרה, אך יקום ויטור על עושה דבר כנגדו, כמו שמצינו במלך דוד ע"ה שלא מחל לשמעני ובשעת פטירתו צוה לשלמה בנו, "ועשית כחכמתך ולא תרד בשלום שאול". ומצינו במלך שאול על שלא כעס ומחל על כבודו והניחו הקב"ה לבא לידו כמה שיענש, ויחמול שאול והעם על אגג והוסרה המלכות ויבווהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש", ומחל על כבודו והניחו הקב"ה לבא לידו כמה שיענש, ויחמול שאול והעם על אגג והוסרה המלכות ממנו. וזהו שאמרו, קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד, שעל כל פנים יש לו לאדם לכעוס אך בקושי הוא מתקצף לפעמים אשר לא נתן לו רשות לעמוד שלא יכעוס, כי צריך להיות לו הרגשה בעלבונים אשר יעשו לו בני האדם, ועל זה אמרו חכמי המוסר במבחר הפנינים, אל תהי מתוק פן יבלעוך. וגם כן הדבר טוב מאד להתרצות מהרה, גם כי יש לו רשות לכעוס תנח דעתו ויתרצה בתוך הכעס, לא אחר שיסור מעליו מתרצה, אך עידנו כועס ומתרצה וזהו ממדת חסידות וטוב לבב:

בבלי סוטה דף יג. כיון שהגיעו למערת המכפלה, אתא עשו קא מעכב, א"ל איהו קברה ללאה בדידיה, והאי דפייש דידי הוא. א"ל זבינתה. א"ל נהי דזביני בכירותא, פשיטותא מי זביני? א"ל אין... א"ל הבו לי איגרתא, א"ל איגרתא בארעא דמצרים היא. ומאן ניזיל? ניזיל נפתלי, דקליל כי איילתא, דכתיב: נפתלי אילת שלוחה הנותן אמרי שפר... חושים בריה דדן תמן הוה ויקירן ליה אודניה, א"ל מאי אציל? א"ל קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים. א"ל ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון? שקל קולפא מחייה ארישיה, נתרן עיניה ונפלו אכרעא דייעקב, פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך. והיינו דכתיב: ישמח צדיק כי חוזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע.

מהר"ל חדושי אגדות: חושים בן דן תמן הוה ויקירן ליה אודנא. ומה שלא עשה א' מן השבטים האחרים, זהו מפני כי לא היו חושים מתחלת המעשה שיהיו צריכים לדבר זה, וכאשר התחיל עשו לחלוק לא היה נמצא אצלם ההתעוררות, שאין כח ההתעוררות נמצא בתחלה רק כאשר הדבר ההוא חדוש לו מאוד כאשר נודע, ואז הוא מתעורר בכח לעשות מעשה, וחושים בן דן שלא ידע מתחלה המעשה כלום, וכאשר כבר היו במחלוקת והוצרכו לשלוח אחר הראיה, ואז נאמר לו לחושים בן דן ואז היה מתעורר בכח להרוג את עשו:

אלישיה המדוש אסתר ד א: והנה אמר בלבו אם אין ישראל שבים עד ה' אלהינו בתשובה שלימה מה נועיל כי נפגע בו ויתברך... על כן ראה והתקין את כל הדברים המתמיהים אשר עשה בשווקים וברחובות ושק ואפר, והוא כי אמר בלבו הלא אם קורא אני אליהם יעמדו יחדיו כל היהודים אשר בשווקים וברחובות ושק ואפר, והוא כי אמר בלבו הלא אם קורא אני אליהם יעמדו יחדיו המלך הרצים יצאו דחופים בדבר המלך להשמד וכו', ואילו העבדים ולשפחות נמכרו החרשתי, אך הדבר הרע הזה מנפש ועד בשר יכלה, ואתם ידעתם כי כתב אשר נכתב בשם המלך וכו' אין להשיב, וגם המלך לבבו למרע כי הלא כאשר הדת נתנה בשווקים הבירה המלך והמן ישובו לשנות משמחת לבב, לכן דעו איפה כי כלתה הרעה מאת המלך וכלה הוא עושה וקדעו לכבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם בצום ושק ואפר ואל תאכלו על הדם עד ישקיף וירא ה' משמים ויאבה לחננם וישבו לרחמכם. הלא יענו ויאמרו אל מרדכי תנחומים של הבל זה בכה זה אומר בכה. זה יאמר הנה דברך טובים ונכוחים אך אל ירע לבבך כי כן דרך המלכים לגזור גזרות ואחרי כן ישוב אפו מהם, וברוך ה' כי הפליא חסדו לנו להאריך המועד עד שנים עשר חדש אדר ולא יבצר מהמלך בקרב ימים יהיה לפנינו עת רצונו נבא אל המלך להתחנן לו לאמר לפנינו מה פשענו ומה חטאתינו הננו עבדים ועבדים מאז גלינו בארצך ונבכה לפנינו ולא יבצר ממנו שיהימו יכמרו רחמיו. וזה יאמר זאת עשו קחו כל אשר נמצא אצלכם כסף וזהב סגור בביתו ובחומותיו יביאו והורידו לאיש מנחה הראויה להתכבד ולא יראו פניו ריקם, וגם את הדבר הזה נעשה טרם נתראה פנים נחלקה שכם כל השרים רואי פני המלך וכל עבדי המלך אשר בשער המלך למען דבר דבר ידברו גם המה טוב אל המלך, ובזה נבואה אל משכנותיו נשתחוה להדום רגליו ולשרים אשר אתו ונתחנן אליו וכל שריו ועבדיו יהיו לנו אחות לנו בבית המלך ונפשו קשורה בנפשה הלא תלך היא ותדבר אל וזה יאמר מה לכם תזכאו העם ותבחו כסף ותבחו זהב הלא ישיב את פניה. וזה יאמר כמתחם לה' תגמלו זאת ואיה איפה הבטחון אשר בטחתם באלהינו מרחם, ההוא המלך להשיב חמתו מהשחית ולא ישיב את פניה. וזה יאמר כמתחם לה' תגמלו זאת ואיה איפה הבטחון אשר בטחתם באלהינו מרחם, ההוא אמר ולא יעשה לא מאסתים ולא געלתם לכלותם, אל תיראו ואל תערצו כי ה' אלהינו אשר הצילנו ממלך בבל ויפיליהו ארצה לא נין ולא נכד בעמך, הוא יצילנו מהמן הרע הזה, לכן אכלו משמנים ושתו ממתקים אל תעצבו כי ה' אתנו אל תיראום. ואם יענה מרדכי ויאמר מה לכם תרפאו השבר על נקלה לאמר שלום ואין שלום כי קצף ה' עלינו קצף וכלה הוא עושה אם לא תשובו עדי, כי דעו איפה כי נכתבה כליה ח"ו, הלא יענו ויאמרו אליו אשר האלהים עושה מי הגיד לך אין זה כי אם חלום חלמות וחלומות שוא ידברו קנזי למלין הבל יהבילו וישחיתו דבריו הנעימים, לכן יעצוהו כליותיו ילבש שק, ואפר יציע, ויהא טובב טובב הולך בשווקים וברחובות בקול בכי ובקול צעקה גדולה ומרה:

שמות פרק ה: (א) ויצו פרעה ביום ההוא את הגֹּבְשִׁים כַּעַם וְאֵת שֹׁטְרֵי לְאֻמֵּי: (ב) לֹא תֹאסְפוּ לַחֵת תִּבְנוּ לָעַם לְלִבֵּן הַלְבָנִים כְּתָמוּל שֶׁלֶשׁ הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תִּבְנוּ: (ג) וְאֵת מִתְכַנֵּת הַלְבָנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תָּמוּל שֶׁלֶשׁ תְּשִׁימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגָּרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי גִרְפִּים הֵם עַל כֵּן הֵם צְעִיקִים לְאִמְרָן נִלְכָּה נִבְקָה לְאֵלֵהֶינּוּ: (ד) תִּכְבַּד הַעֲבָדָה עַל הַגֹּבְשִׁים וְיִגְשׁוּ בָּהּ וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שֹׁטְרֵי: (ה) וַיִּצְאָו נְגִשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵי וַיֹּאמְרוּ אֵל הָעָם לְאִמְרָן פֶּה אָמַר פֶּרְעָה אֵינְנוּ נֹתֵן לָהֶם תִּבְנוּ: (ו) אֲתָם לֹכוּ קָחוּ לָהֶם תִּבְנוּ מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ פִּי אֵין נִגְרַע מְעַבְדְתְּכֶם דָּבָר: (ז) וַיִּקְצַץ הָעָם בְּקַל אַרְצָן מִצְרַיִם לְקִשְׁשׁ קֶשׁ לְתִבְנוּ: (ח) וְהַגֹּבְשִׁים אֲצִיִּם לְאִמְרָן פְּלוּ מְעֻשִׂים דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ מֵאֲשֶׁר בְּהַיּוֹת הַתִּבְנוּ: (ט) וַיִּבְנוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמוּ עֲלֵהֶם נְגִשֵׁי פֶרְעָה לְאִמְרָן מְדוּעַ לֹא כְלִיתִם חֲקָקֶם לְלִבֵּן כְּתָמוּל שֶׁלֶשׁ גַּם תָּמוּל גַּם הַיּוֹם: (י) וַיִּבְאֵאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֵל פֶּרְעָה לְאִמְרָן לָמָּה תַּעֲשֶׂה לָּהּ לְעַבְדֵי: (יא) תִּבְנוּ אֵין נָמוּ לְעַבְדֵי וְלִבָּנִים אֲמַרְיִם לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֵכִים וְחֹטְאֵת עִמָּךְ:

ברכות דף טא עמוד ב בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות? אמר לו: אמשול לך משל למה"ד לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, א"ל מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני רשות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם?

